

Byahornet

Skånsk Revy

1942

Preis 1 kr.

BYAHORNET

Skånsk Revy

N:r 3 — 1942

Redaktör:
MOJE BIARNER

Distributör:
SVENSKA PRESSBYRÅN

BOKFÖRLAGET SCANIA,
MALMÖ 1 Postgiro 14171

INNEHÅLL:

- Hodie mihi, cras tibi.
- Theodor Tufvesson:** Träsnitt. Dikt.
- Ernfrid Tjörne:** Menged å en mor. Dikt.
- Anders Ohlsson:** Skolemenge. Dikt.
- Hertha Odeman:** Forden och följän.
- Ernst Frostin:** Med skånepågar och skånetöser
på skolbänken under 200 år.
- Anders Hellqvist:** Jag minns... Kap. 2.
- Gustave Thomæus:** Humbug i svensk modernism.
- Pehr Johnsson:** Ha Ljungby horn och pipa ta-
gits från zigenare?
- Mårten Bergman:** En fornsamling i Albo.
- Olof Rosengren:** En äkta skåning.

Sommarnummer

Augusti 1942

JOHN SUNDBERG

SKÅNSKA GLASBRUKET

Den blomstrande industri- och fabriksrörelsen vid Perstorps municipalsamhälle i våra dagar har gamla anor. Redan så tidigt som på 1600-talet började man dryfta förutsättningarna för anläggandet av ett glasbruk i Perstorps socken.

Det kan måhända vara av intresse för ett flertal av Byahornets läsare att få veta något om denna förnäma industri från karolinska storhetstiden. Att lämna en fullt uttömmande redogörelse på några få sidor är dock omöjligt. För den intresserade hänvisar jag till min bok "Skånska Glasbruket", som utkom år 1940.

Det var dåvarande generalguvernementskamreren, sedermera landshövdingen i Blekinge län Göran Adlersteen, som var initiativtagare till det s. k. "Skånska Glasbruket". Privilegiebrevet för anläggandet av detsamma är dagtecknat den 20 september 1691.

Adlersten, som var en kraftfull och beräknande man, hade insett, att det kunde bli en god affär att bygga ett glasbruk i Skåne. Det skogrika norra Skåne erbjöd stora möjligheter för en dylik bruksanläggning. Här fanns tillräckligt med ved, och pottaska hade sedan lång tid tillbaka framställts av bönderna för avsalu till städerna. Henrikstorp hette egentligen den plats, där bruket anlades.

Adlersteen anställde en mycket driftig person vid namn Måns Stål som ledare för glasbruket. Antagligen hade han lyckats värva honom från något av glasbruken i Stockholm.

Av byggnaderna uppfördes själva hyttan först. Till hyttan anknöts en mindre byggnad, det s. k. salinshuset. Vidare uppfördes bostäder för personalen, vilka anlades norr om hyttan, d. v. s. i den nuvarande parken till Gustavsborg. Bland övriga byggnader, som uppfördes ungefär samtidigt, var

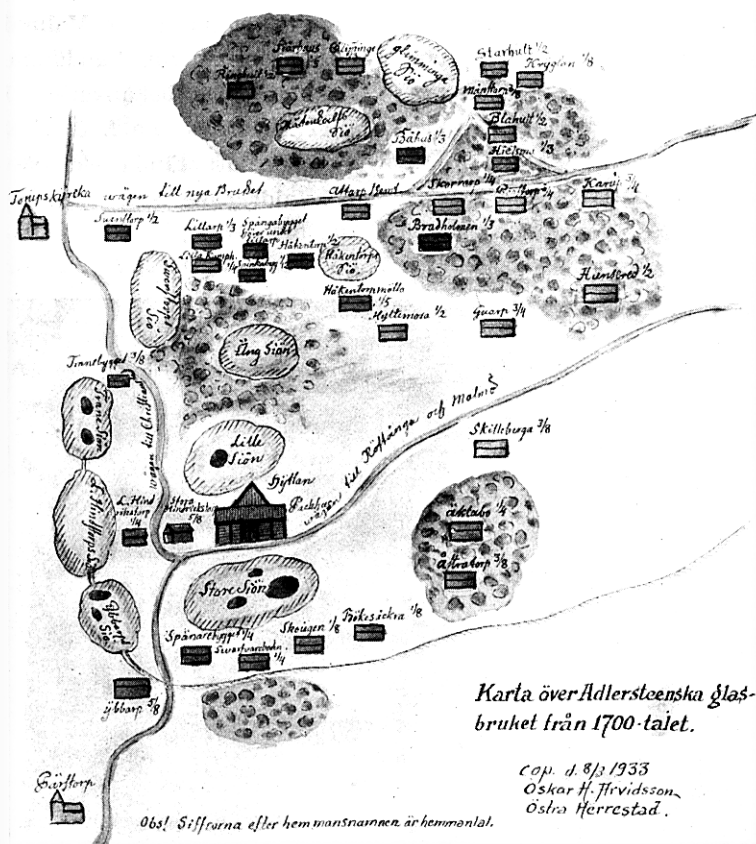
en verkstad för ritarna och ett mindre sliperi, som inrymdes i en skvaltekvärn i Lilla Henrikstorps vång.

Då Adlersteen hade byggnaderna färdiga att tagas i bruk, återstod för honom det ganska svåra problemet att anskaffa arbetare. Några svenska fackmän stodo knappast att uppbringa, varför han fick vända sig till utlandet. Han lyckades också att från Tyskland få över en grupp arbetare, vilka sedan de ankommit hit fingo vara behjälpliga med uppmonteringen av glasugnen. Först i mars månad 1693 var man färdig att börja med glastillverkningen.

Om Skånska Glasbruket ha vi ännu i dag en lättillgänglig och intressant upplysning från en synnerligen vederhäftig källa, ingen mindre än den världsberömda Carl von Linné. I sin "Skånska resa" berättar han, att under färden från Blekemaåsa gästgivaregård till Lärkesholm gjorde han en avstickare till det Adlersteenska glasbruket vid Henrikstorp. Han skriver, att detta glasbruk bestod av "en skön Glashytta, och en stor hop torp där arbetarna bodde. Här förfärdigas allt glas i Skåne, som är vackert och säljes vida". Linné hade turen att besöka bruket, då det stod i sitt flor. Hans beskrivning är visserligen kortfattad, men vi förstå ändå, att han var belåten med sin visit därstädes.

Adlersteen blev för sina förtjänster adlad år 1681 och upphöjdes i friherrligt stånd 1707. Han dog å Gärsnäs gård den 10 mars 1713 och med honom slöts ätten. Dödsorsaken var märklig nog. Han satt vid bordet och intog sin måltid, varvid ett köttben råkade fastna i halsen. Han gjorde flera förtvivlade försök att få upp benet, men alla försök misslyckades. Slutligen tog han av sig kappan och lade den på golvet samt ställde sig på hu-

BYA H O R N E T

vudet, med den påföljden, att han föll baklänges och bröt halsen, varvid döden omedelbart inträdde.

Efter Adlersteens död överflyttades privilegier-
na på hans sterbhus. Vid den företagna delningen
av faderns tillgångar tillerkändes glasbruket dött-
rarna Christina-Beata, Ulrica och Maria med var-
dera en tredjedel. Det blev dock endast de två
förstnämnda, som sedan voro ägare till bruket.

År 1715 utfärdades ett nytt privilegium på bru-
ket, varigenom tillverkningen utsträcktes till att
omfatta även finare glas. Tidigare hade det blott
 varit grövre sorter, som där tillverkats. I samma
 privilegiebrev tillerkändes arbetarna befrielse från
 fullgörandet av krigstjänst och från vissa skatters
 erläggande.

Sedan Ulrica samman med sin man, överstelöjt-
nant Albert Schönström, omkring år 1730 flyttat
 ifrån Skåne, fick Christina-Beata ensam övertaga
 ledningen. Hon skötte sitt uppdrag mönstergillt,
 därom vittna de order och befallningar hon utde-
 lade. Bråk voro ingalunda sällsynta på den tiden.

Med den blandning av arbetare från alla håll som
 förefanns förstär man, att det ofta var svårt att
 hålla disciplin. Bönderna kunde också ibland visa
 tredska vid fullgörandet av de körslor de åtagit
 sig. Men hon förstod att bilägga alla misshällig-
 heter. En senare tid kan därför ej annat än skän-
 ka sin aktning åt denna respektabla kvinna, som
 i mera än 30 år stod som ledare för en av 1700-
 talets största och förnämsta industrier.

Christina-Beata dog barnlös år 1754. Efter hen-
 nes syster Ulricas bortgång år 1757 överläts bru-
 ket på medlemmar av släkterna Schönström och
 Sjöstjerna. Bl. a. tillfördes en tjugondel ryttmä-
 staren David Hildebrand, som var gift med Agneta,
 dotter till överstelöjtnant Schönström.

År 1761 övergick bruket jämte alla underly-
 dande hemman till ny ägare. Det förvärvades då
 av generalen greve Gustaf David Hamilton på
 Barsebäck. Köpekontrakt upprättades den 14 juni
 sagda år. General Hamilton betalade då till rytt-
 mästare Hildebrand 13,000 daler kopparmynt för
 dennes tjugondedel i bruket.

B Y A H O R N E T

Bruket ägde bestånd i nära sjuttio år. Det kom omedelbart att nedläggas, sedan en eldsvåda ödelagt alla bruket tillhöriga byggnader Kristi himmelfärdsdag den 20 maj 1762.

Genom branden blevo arbetarna totalt utblottade, varför de fingo vända sig till bönderna i trakten med begäran om husrum och livsförnödenheter. Brukets ägare kunde ej i den uppkomna

och snart anhölls en skräddare Niklas Malmlöv, boende i Stensmälla, för mordbranden. I den långa rättegången mot Malmlöv nekade denne först till sina begångna handlingar, men till slut avlade han dock bekännelse. Han påstod, att han blivit förledd av en f. d. glasbruksinspektör Jacob Wessman att tända eld på bruket. Detta blev dock aldrig bevisat, Wessman nekade och blev

Göran Adlersteen, brukets grundläggare, 1640-1713.

situationen ekonomiskt eller materiellt bistå sina anställda. Brukets omsättning hade de senaste åren gått dåligt. Stora partier hade måst läggas på lager, och det är ganska troligt, att bruket fått läggas ner oavsett branden.

Rörande branden var man genast på det klara med, att den var anlagd av någon illvillig person. Man hade sina misstankar riktade åt visst håll,

slutligen frikänd. Mordbrännaren däremot fick sona sitt brott med sitt liv.

Skånska Glasbruket blev efter branden icke återuppfört. Flera nya glasbruk hade vid mitten av 1700-talet tillkommit, så att konkurrensen var alltför hård, för att man åter skulle kunna driva rörelsen med någon förtjänst.

Generalen greve Gustaf David Hamilton, som

BYA H O R N E T

vid branden år 1762 var ägare till glasbruket, erhöll på hösten samma år säterirättigheter å de glasbruket tillhöriga hemmanen och gav de sammanslagna gårdarna namnet Gustavsborg. Han lät återuppbygga den nedbrunna huvudbyggnaden och flyttade densamma till sin nuvarande plats. Efter general Hamiltons död tillföll Gustavsborg sönerna Malcolm Casimir och Hugo Diedric. Säteriet överläts år 1861 till den från Tyskland inflyttade patron Carl Ferdinand Wilbert Wendt, född

1822, som var bosatt där till sin död år 1895. På Gustavsborgs ägor anlade en av hans söner, civilingenjören Wilhelm Wendt, i början av 80-talet Skånska Ättikfabriken. År 1914 lät han därstädes, omedelbart intill Perstorps järnvägsstation, uppföra ett glasbruk, vars tillverkning under dess tjugofemåriga tillvaro utgjorts av kristall- och belysningsglas samt flaskor och glas för de egna fabrikenas behov. På så sätt kan man ju säga, att Skånska Glasbruket i våra dagar återuppstått.

Karaff med tillhörande glas, årtalet 1752. Tillhör civilingeniör Otto Wendt, Perstorp.